

A romantikus távoli rokon

Finnország és Magyarország kapcsolatai, illetve a finnek Magyarország-képe a két világháború között

Finnország és Magyarország két világháború közti kapcsolatait röviden a következőképpen foglalhatjuk össze: részben sorsközösség – érdek-összeütközések nélkül –, érzelmi alapú szimpátia, mégis kevés az igazi érintkezési pont és a közös érdek. A kapcsolatokat mindenekelőtt a kultúra és a rokoni látogatások területén ápolták. A rokonszenv azért mindenképpen egyértelmű. Finnországban a trianoni békekötés után Magyarországot a világháború mártírjának tekintették, és a rokonsági érzület ébren tartotta a magyarok iránti érdeklődést – ennek hiányában például Ausztria és Törökország hasonló sorsát senki sem gyászolta.

Az általánosan elfogadott nézet az volt, hogy habár a magyarok szlávok és románok millióit uralták, ez történelmileg mégis érthető és bizonyos szempontból jogos is a magyarok „kulturális küldetéstudata” és „államalkotói képességei” miatt, melyekkel az alattvaló népek nem rendelkeztek. Finnországban úgy gondolták, hogy a magyarok műveltség és kultúra területén sokkal magasabb szinten álltak az alattvaló népekhez képest, ezért a szlávok inkább nyertek, mint vesztek a magyarok uralma alatt. Így a világháborúk között és a második világháború alatt nagy számban jelentek meg könyvek a „szétdarabolt Magyarországról” – ezek részben finn írók munkái, részben magyar művek fordításai voltak.

A rokon nép iránti szimpátia

A Horthy-rendszer konzervatívizmusának köszönhetően Finnországban elsősorban a baloldal figyelte rossz szemmel Magyarországot. A Suomen Sosialidemokraatti (’Finn Szociáldemokrata’) *Kun Béla* bukása után Magyarországot – Franciaországgal és Lengyelországgal együtt – „fekete hármasszövetség” néven emlegette. A sajtóorgánium szerint Magyarországon monarchista reakciós terror uralkodik, s *Le a gyilkosokkal!* címmel jelentet meg vezércikket Magyarországról. A kommunista Vapaa Kansa (’Szabad Nép’) azt írta a magyarországi fehérterrorról, hogy Finnországban is a burzsoázia követte el a legnagyobb kegyetlenkedéseket a munkásság ellen. A cikk címe *Ugor düh* volt. (1)

A pártpolitikai térképen jobbra tolódva a Magyarország iránti rokonszenv sokkal egyértelműbb, a jobboldalt a háborúk közti időszakban az értelmiség és közvélemény-formáló személyiségek alkották. Viszont a rokonszenv „csak” a finnugor kultúrszellem része volt; egyedül az eszmeileg tudatosabb diákpolitikusok ábrándoztak külpolitikai együttműködésről a „rokon néppel”, és csupán ők tervezgették a finnugorság világtörténelmi feladatait. Ráadásul ezekből a tervezgetésekből is inkább kiérződik a svédek és az idősebb nemzedék pragmatikus „reálpolitikusaival” szembeni ellenszenv, mint maga a finnugor tudat.

A centrumban elhelyezkedő legnagyobb pártok – az agrárok és a liberálisok – valójában nem szívelték *Horthy* konzervatívizmusát, de az Agrárpárt támogatta a rokon népek eszméjét, és a liberálisokat is szép emlékek fűzték Magyarországhoz. Az elnyomatás éveiben,

a századfordulón sokan közülük egyenesen mintának tekintették az 1849-től 1867-ig tartó időszak alkotmányos küzdelmeit, különösen pedig *Deák Ferencet* állították példaképül. (2)

Régimódi és a skandináv hagyományoknak idegen...

Magyarország társadalmi és nép-nemzeti helyzetével kapcsolatban a bíráló sem ritka, bár egyértelműen csak a második világháború után jelentkezik, amikor erre politikailag is igény van. A téli háború után Finnország budapesti követének posztját az agrárpárti *Aarne Wuorimaa* töltötte be. Ő is megszerette Magyarországot, visszaemlékezéseiben – melyek a háború után jelentek meg – megemlíti, hogy Budapesten töltötte életének legszébb éveit. De a radiális agrárpárt képviselőjeként nem hunyt szemet az ország konzervatívizmusa, sem a „nem, nem soha”-mentalitás fölött. Könyvében így ír a magyarok nézeteiről: „Amikor elvértve megjegyeztem, hogy már más idők járnak, és a modern világnézet vezető elve a nemzeti egység, beszélgetőtársaim – akik egyébként befolyásos személyek voltak – igen megrökönyödve és sértődötten hallgattak. A valóságban ugyanis az volt a helyzet, hogy ebben az időben azokon a területeken, melyeket Magyarország történelmi alapon követelt magának, többségben idegen népcsoportok éltek, románok és különböző szláv törzsek. Válaszul a magyarok megjegyezték, hogy Magyarország sohasem volt, és nem is akar nemzetállam lenni, hanem nemzetiségek állama, melyet természetes határként a Kárpátok fog körül, történelmi egysége pedig István birodalmán alapszik. Ez a hit rendíthetetlen volt a magyarok széles köreiben, és majdhogynem bűnnek számított, ha bárki is kételkedni mert benne – akár kis mértékben is.” (3)

A magyar társadalom valóban konzervatívabb volt, mint a finn, bár a Wuorimaa által lefestett kép talán túlságosan is leegyszerűsítő volt. Másrészt mégis szemléletesen ábrázolja, hogyan vélekedtek Magyarországról a finn centrum politikusai – akik közé maga Wuorimaa is tartozott. Másutt Wuorimaa a nemességről, az egyházzal és a zsidókról mint a magyar társadalom három meghatározó tényezőjéről ír; a zsidók „hatalmas” fölényrel rendelkeztek a gazdasági életben. Wuorimaa szerint „a mi demokratikus gondolkodásmódunkban semmilyen rokonság nem fedezhető fel” ezen tényezőkkel. Részletes feljegyzésében jellegzetesnek, de számára „nem különösebben meggyőzőnek” tartotta az akkori miniszterelnök, *Kállay Miklós* nyilatkozatát: „A magyar nép más viszonyok közé került, Keletről a szovjet imperializmus, Nyugatról pedig a német penetráció fenyegettek. Hogy ezekkel szemben védekezzen, kénytelen volt más utakat járni, létrehozni egy arisztokráciát, mely védelmezte az ország nemzeti sajátosságát és önmegtartó igényét a korábbi orosz beavatkozással szemben. A német behatolás visszaszorítására pedig legjobb védelemnek a kismemesi réteg bizonyult, melyhez folyamatosan tudósok, közgazdászok, üzletemberek, papok és katonák csatlakoztak. Ez a kismemesség alkotja a magyarországi középosztály elitjét, és ez a réteg a legbiztosabb nemzeti védelem a Nyugatról jövő penetrációval szemben, melynek legfőbb törekvése a nemzeti szellem gyengítése.”

Kállay véleménye szerint a szűkebb kisparasztság és a munkásság nem volt képes felvenni a harcot ezen gyengítő törekvésekkel, mert a szociális újítások, melyekkel a penetrációt a magyar nemzeti szellem rovására elősegíteni igyekeztek, csábítóak voltak számukra. Wuorimaa visszaemlékezéseiben kommentárként megjegyezte, hogy ha a magyar kormányok saját kezdeményezésre, időben elvégezték volna a legszükségesebb szociális reformokat, nem kellett volna annyira tartani a penetráció hatásától. „Már a korábbi évek során is többször találkoztam olyan honfitársaimmal, akik hosszabb-rövidebb időt Magyarországon töltöttek; mindegyikük vonzónak találta a magyarok életmódját, de egy dolgan mégis egyetértettek: Magyarország szociális és társadalmi szempontból nagyon elmaradott volt. Elég csak néhány hónapot előlteni az országban, hogy feltűnjön, itt valóban sok minden hiányzik ahhoz, amit az északi országok mércéjével mérve természete-

tesnek tartottunk. Könnyen észbe villannak a középkori feudális államok, melyekről már kisiskolásként is olvashattunk. – Kállay, a miniszterelnök még 1943 nyarán azt mondta nekem, hogy Magyarországon sehogy sem lehet változtatni a fennálló viszonyokon, mert a legkisebb újítások is forradalmi mozgalmat indíthatnak el, melynek következményei beláthatatlanok. Talán a miniszterelnök ezen szavaiból tűnik ki legjobban az a mentalitás, amely Magyarország addigi vezető köreit irányította. – A magyar nemesség soha nem tudta elfelejteni istentől elrendelt kiváltságát helyzetét.”

Wuorimaa Horthyról is kritikusan vélekedett, öreg arisztokratának tartotta, körülvéve a régi rend híveivel; és amennyire kellemes és rokonszenves ember volt, annyira nem ismerte fel korának igényeit. Wuorimaa mégis megerősíti azt az álláspontot, miszerint a magyar nemesség többnyire angolbarát volt, „a szociáldemokrata és a nemzeti szocialista eszmék – a kommunistákérol nem is beszélve – felháborodást keltettek bennük. Ezen eszmékkel nem lehetett kiegyezni, sem engedni nekik”. (4)

A régi arisztokrácia bizonyos értelemben mindig leereszkedően kezelte a zsidókat, de viszonyulásuk nem volt emocionálisan olyan ellenséges, mint a Gömbös-féle radikális jobboldalé. Idézzük ismét Wuorimaa-t: „A nemesség emberemlékezet óta úgy vélekedett, hogy tagjai nem végezhetnek a kereskedelem és az ipar területén semmiféle gyakorlati munkát, mert ez lealacsonyítaná őket rangjukban. Földbirtokosként gondatlan életet éltek, birtokaikra ügyes és ravasz zsidókat vettek fel intézőnek, akik minden felett örködték és mindenről gondoskodtak, természetesen saját hasznukról is. Nyaranta kiköltöztek birtokaikra, ahol ősszel mindig nagy vadászatokat csaptak, a teletek pedig budapesti palotáikban bálózással töltötték. A felsőház tagjaként, az udvarban, diplomata posztokon és a hadsereg tisztjeként rangjukhoz méltó tisztségeket töltöttek be.”

Amikor sokan közülük eladósodtak, és a csődből nem látszott más kiút, fiaikat vagy lányukat olyan gazdag zsidóval házásították össze, aki meg akarta szerezni a nemesi címet. Az utóbbi évtizedekben a nemesség kénytelen volt engedni korábbi elveiből, és többen kisebb állami hivatalokba, a gazdasági élet területén pedig ipari üzemekbe, bankokba stb. kényszerültek.

Wuorimaa elődje, a jobboldali *Onni Talas* visszaemlékezéseiben sokkal elnézőbb a magyarokkal szemben mint az agrárszövetségi Wuorimaa. Talas visszaemlékezései szerint a gyárak, bankok és üzletek nagy része zsidók kezében volt, akik nem is foglalkoztattak más munkaerőt, mint a zsidókat, ebből következett, hogy a munkanélküli magyar fiatalság megkeseredett.

...de értékes és magával ragadó

Edwin Linkomies – egy másik konzervatív politikus – még miniszterelnöksége (1943–1944) előtt vendégeskedett Magyarországon; visszaemlékezéseiben sokkal hízgelőbb és megértőbb hangon ír Magyarországról, mint Wuorimaa. Különösen Horthy-nál tett látogatása szemléletes: „Horthy vizsgálgatva nem tudtam megállni, hogy ne hasonlítsam össze a mi marsallunkkal. Mindketten az első világháborúban hírnevet szerzett katonák, mindketten a kommunizmus karmai közül szabadították ki hazájukat, és mindkettőjüket országuk kormányzójává választották; Horthy kormányzói korszaka több mint húsz évig tartott, míg *Mannerheim* kormányzói teendői hamar befejeződtek. Mindketten részesei népük sorsának irányításában most is, amikor a második világháború megrendíti hazájuk fennállásának alapjait; Horthy továbbra is az állam első embereként, *Mannerheim* pedig a fegyveres erők parancsnokaként. – Természetükben is fel lehet fedezni hasonlóságokat: a személyiség megnyerő vonzerejét, a higgadt megfontolást és egyfajta látszólagos szerénységet, mely mögül azonban előtűnt, hogy mindketten tudatában vannak saját értéküknek. Horthy talán egy

kissé közvetlenebb, míg marsallunk olykor-olykor merev volt. Nekem úgy tűnt, hogy melegebb szívé is volt, mint a természeténél fogva kicsit hűvösebb Mannerheim.”

Horthyval egy vadidegen északi is igen könnyen elbeszélgetett: „Majdnem elfeledkeztem róla, hogy egy idegen ország kormányzójával ülök szemben, mert Horthy nem tartott semmiféle mesterkéltséget.”

Wuorimaa-val ellentétben Linkomies nem hitt abban sem, hogy földreform megvalósított volna Magyarország sorsát a második világháborúban és az azt követő átalakulás során. Ugyan elismeri a földreform szükségességét, de bizonygatja, hogy a magyar arisztokrácia is felismerte ezt. Linkomies egészen eltérő álláspontot idéz Kállaytól, ugyanis Kállay – Wuorimaa feljegyzéseivel ellentétben – itt azt állítja, hogy a földreformot megvalósítják. De Linkomies mindenképpen azt tartja döntő tényezőnek, hogy Magyarország háború utáni átalakulását idegen nép okozta.

Összességében Linkomies Magyarország-képe mintegy romantikus pátosszá és tiszteletté erősödik Magyarország – évszázados hagyományaira visszatekintő – nemesi vonásaival és köreivel szemben: Horthyban „az európai ember legértékesebb szellemi vonásai testesülnek meg”. Az öngyilkosságot elkövetett *Teleki Pál* gróf testvére pedig „különösen finom vonású arisztokrata volt, kinek visszafogott lényé az évszázados kultúrtradíció hatásáról tanúskodott”. „Nagyon nagy véleménnyel vagyok a magyarokról – írta a továbbiak-

ban Linkomies –, ami nemcsak a felém áradó figyelmességből és vendégszeretetből adódott, hanem az egész légkörből, amiben mozogtam. Először is észrevettem, hogy az állami élet vezetői kivételesen magas műveltségi szinttel rendelkeztek, ami nem csupán külső megjelenésükből és a beszélgetések során felvillanó gondolataikból tűnt ki, hanem valahonnan mélyebbről fakadt. Együttléteinkkor úgy éreztem, hogy valamiféle nehezen meghatározható, mély emberiesség lakozik bennük, melynek egyedül az örökölt, évszázados kultúra képes megfelelő talajt biztosítani. Ezenkívül beszélgetéseink során arról is meggyőződtem, hogy minden pártédektől függetlenül csak hazájuk előmenetele vezérli cselekedeteiket. Az kétségtelen, hogy régimódiak, de ez is egyfajta kultúrbélyeget nyomott viselkedésükre. Nem hiszem, hogy a háború ideje alatt sok európai országban lettek volna hatalmon külpolitikailag olyannyira előítéletektől mentes és hazafias érületű emberek, mint 1943 januárjában Magyarország vezetői. Magyarország újra el fogja foglalni Európában az őt megillető helyet.” (6)

1926-ban a magyar parlament tagjai Finnországba látogattak – „valahogyan saját szakállukra, majdhogynem a finn házigazdák tudta nélkül érkeztek tallinni utuk végeztével Helsinkibe, Finnországba”, állapítja meg visszaemlékezéseiben *Paavo Virkkunen*, a parlament elnöke. A viszontlátogatás 1928-ban történt. (7) Virkkunen – a Nemzeti Koalíció tagja – áradozása a látogatásról nem maradt el Linkomies pozitívumai mögött: „A Magyarországra kényszerített trianoni békekötés a mélabú pecsétjét nyomta egész vendégeskedésünkre; házigazdáink – a Trianon utáni feldúlt lelkiállapotban – beszédeikben a magyar nemzet testének szétdarabolását siratták, és a mai

---

Wuorimaa Horthyról is kritikusan vélekedett, öreg arisztokratának tartotta, körülvéve a régi rend híveivel; és amennyire kellemes és rokonszenves ember volt, annyira nem ismerte fel korának igényeit. Wuorimaa mégis megerősíti azt az álláspontot, miszerint a magyar nemesség többnyire angolbarát volt, „a szociáldemokrata és a nemzeti szocialista eszmék – a kommunistákéről nem is beszélve – felháborodást keltettek bennük. Ezen eszmékkel nem lehetett kiegyezni, sem engedni nekik”.

Csonka-Magyarországról panaszkodtak, mely általános nemzeti gyász tárgya volt. De a házigazdák – velük együtt Horthy – felénk sugárzó szívélyessége túlradó volt.”

Virkkunen nem tapasztalt olyan revansizmust, mint Wuorimaa. Szerinte a magyar nép teljesen egyhangúan tarthatatlannak ítélte a trianoni kényszerbéke által kijelölt határokat, mégis megmutatta a világnak, hogy „a megcsonkított ország és a szétdarabolt nemzet belül igyekszik ellensúlyozni azt, amit a világ előtt elvesztett”. Ez a törekvés elsősorban a gazdasági és kulturális életet érintő újításokra és fejlesztésekre irányult: „Az volt a benyomásunk, hogy ez a nép, mely kimutatja élniakarását és életképességét, a jövőben egyre gyakrabban fel fogja hívni magára a figyelmet az európai politikai életben. Ezt a – látottakból és hallottakból levont – meggyőződésünket különösen a búcsú-összejövetelen fejeztük ki házigazdáinknak.” (8)

A világháborúk közti időszak konzervatív politikusainak Magyarországot bemutató írásaira tehát a világháború végeredménye sem gyakorolt komoly hatást, hiszen Talas, Linkomies és Virkkunen is a világháború után jegyezték le emlékeiket.

A diplomaták képe: lelkesedéstől a kritikáig

A nyilvánosság mögött, a külpolitikai döntéshozók körében a Magyarországról alkotott kép nem feltétlenül volt olyan egyértelműen méltató, mint a nyilvánosság előtt. Továbbá tartsuk azt is szem előtt, hogy a közvélemény és a politikusok nagy része Magyarországon csak egy távoli országot látott, melyről többségüknek igazából semmiféle véleménye nem volt. Magyarország nem jelentett politikai segítséget – és problémát sem.

Finnország budapesti követségének beszámolóiból egyértelműen kivehető a hangulat határozott megváltozása az 1920–1930-as években: kezdetben rajongás, méltatás és együttérzés, azután a kritika csírái a rendszer elavultsága és bizonyos „balkáni” vonásokkal szemben, legvégül pedig nyílt aggodalom a nemzetiszocializmus sikerei láttán.

Az akkori követ, *K. G. Idman* 1922 júniusában még a rokonszenv hangján, megértését hangsúlyozva számolt be a magyarországi tapasztalatairól *Stählberg* elnöknek: „Mindehnyütt a lehető legnagyobb együttérzés volt tapasztalható országunkkal szemben, és gyakran úgy tűnt, hogy Magyarországon nagyobb figyelmet szentelnek népeink rokonságának, mint nálunk. Ez részbe talán abból is adódik, hogy a magyarok mostanában teljesen elszigetelt helyzetben vannak, és ezért közeli kapcsolatba szeretnének kerülni a rokon néppel. Ez a törekvés igen nyilvánvalóan az ún. Turáni Társaság tiszteletre tartott fogadásán fogalmazódott meg. Az említett rendezvényen többen kifejezték abbéli reményüket, hogy Finnország és Magyarország között a jövőben szorosabb kapcsolatok létrehozására kerül sor. Sőt, egyik reggel egy török professzor is járt nálam, és a turáni népek érdekhasonlóságáról beszélt. – Ritka, hogy egy finn külföldön használhatja anyanyelvét. Különös volt magyarokkal találkozni, akik – mint pl. *Szinnyei, Vikár*, a Kalevala fordítója, és sokan mások – tökéletesen beszélnek finnül.”

Idmant Horthy is meghívta Gödöllőre, a régi nyári királyi rezidenciába. Idman Horthyról alkotott képe igen pozitív – szerény természetesség, megnyerő külső. Az ország viszonyairól Idman azt írta levelében, hogy a békeszerződés következményei miatt a helyzet nehéz volt, de nem reménytelen, különösen nem a környező országokéval összehasonlítva: „A nehéz idők dacára Budapest számos kávéházával és éttermével, illetve elengedhetetlen cigányzenekaraival vidám benyomást kelt, ami különösen Bécsből jövet szembetűnő. Bécs korábban egyike volt Európa legkellemesebb és legvidámabb városainak, most – legalábbis számomra – szomorúnak tűnt. Az emberek soványak és sápadtak, világosan látszik, hogy éheznek.”

Idman szerint, ha a gazdasági helyzet nem javul, a közép-európai állapotok megrendítik a viszonyok állandóságába vetett hitet. A feszültségek – véleménye szerint – Németországban, Ausztriában és Magyarországon is érezhetőek voltak. (9)

Hivatalos beszámolóiban – az 1920-as években igen kevés van belőlük – Idman dicséri a konzervatív miniszterelnök, Bethlen „szabadelvű” kormányserkezetét is, melyben időszerű reformok megvalósulásának jelét látta. Ennek ellenére a két nép mentalitásbeli különbségét szemléletesen ábrázolja a következő példa: amikor Horthy afelől érdeklődött, hogy mi az általános vélemény Finnországban az államformával kapcsolatban, Idman – aki az 1918-as év monarchistái közé tartozott – azt válaszolta, hogy a kérdés már nincs napirenden. Amikor Horthy megállapította, hogy Magyarországon más a helyzet, a közvélemény a monarchizmus híve, Idman ezt azzal magyarázta, hogy Finnországban a királyságnak sokkal gyengébb a hagyománya, és mások a viszonyok, mint Magyarországon. Idman egyrészt később sem kételkedett abban, hogy szinte a teljes magyarság monarchista beállítottságú, másrészt a Habsburgok visszatérését sem tartotta hosszú távon lehetetlennek, mivel például a parlament 245 tagjából csak 15 vallotta magát köztársaságpártinak. (10)

Idman Bethlenről alkotott képe is hízelgő: „kiválik a tömegeből”, „ritkán lehet olyan személlyel találkozni, kinek egész lénye akkora bizalmat ébresztene, mint Bethlené”; „nem hiszem, hogy létezik még egy ország, ahol valaki annyira az állami élet középpontjában állna, mint Bethlen Magyarországon”. Rendkívüli érdemként azt emelte ki, hogy Bethlen erdélyi családból származott, és Erdély hegységeiben a magyar faj – idegen hatásoktól mentesen – tisztább maradt, mint az Alföldön. Idman véleménye szerint Bethlen problémája az volt, hogy lavírozni kényszerült: a szélsőjobboldal azt hitte, hogy nem elég határozott a baloldallal és a zsidókkal szemben, a baloldal pedig úgy látta, hogy nem elég független, hogy szembe szálljon a jobboldal politikai ügyekbe való beavatkozásával. (11)

A szocialisták jelenléte nem volt említésre méltó. A fenti beszámolóban Idman megjegyzi, hogy a szocialisták parlamenti arányát – 25 hely, vagyis kb. 10% – Magyarországon túlságosan nagyra tartották. Mivel ő 40%-os baloldali képviselőhez szokott hozzá, a megállapítás mellé sokatmondóan felkiáltójelet tesz.

A leginkább figyelemreméltó említés a magyar szocialistákról 1930-ból származik, amikor E. N. Setälä Helsinkibe küldött beszámolójában arról ír, hogy találkozott a szociáldemokrata Peyer Károllyal. Itt is megfigyelhető a politikai kultúra közti különbség: Peyer szóba hozta, hogy csak a szavazási rendszer megváltozása és a titkos szavazás bevezetése fordítana a magyarországi helyzeten; Setälä csodálkozott, hogy hogyan lehetne a nyílt és a titkos szavazás eredménye különböző, nem hitte, hogy ez Finnországban így alakulna. Másrészt Setälä nyilván elhitte a Peyertől hallott – zaklatásokról és

---

Az 1930-as évek követi beszámolóinak Magyarországra egyébként is egyértelműen kritikusabbá és elemzőbbé válik. A fordulat már a Gömbök-korszak beszámolóiból, a nemzeti szocializmus tulajdonképpeni fenyegetése előtt is kitűnik. az 1930-as években Finnország fokozatosan egyre inkább balra toródott, míg végül 1937-ben a baloldal és a centrum alkotott koalíciót; Magyarországon ezzel szemben a fejlődés a korábbinál radikálisabb jobboldal felé haladt. Az évtized végén ráadásul a nemzetiszocializmus is robbanásszerűen elterjedt – ezzel szemben a náci csoportok Finnországban hozzávetőlegesen 2000 szavazatot kaptak, a pszeudofasiszta Hazafias Népmozgalom (IKL) pedig a szavazatok 6,6%-ra esett vissza az 1939-es választásokon.

---

visszaélésekről szóló – történeteket, mert megkérdezte, hogy miért hagyja ezt Bethlen. Peyer válaszával részben feloldozta a konzervatív miniszterelnököt: Bethlen természetesen világosan látott mindent, de nem hagyhatta figyelmen kívül támogatóit. (12)

Az 1930-as évek követi beszámolóinak Magyarország-képe egyébként is egyértelműen kritikusabbá és elemzőbbé válik. A fordulat már a Gömbös-korszak beszámolóiból, a nemzetiszocializmus tulajdonképpeni fenyegetése előtt is kiténik. Az 1930-as években Finnország fokozatosan egyre inkább balra tolódott, míg végül 1937-ben a baloldal és a centrum alkotott koalíciót; Magyarországon ezzel szemben a fejlődés a korábnál radikálisabb jobboldal felé haladt. Az évtized végén ráadásul a nemzetiszocializmus is robbanásszerűen elterjedt – ezzel szemben a náci csoportok Finnországban hozzávetőlegesen 2000 szavazatot kaptak, a pszeudofasiszta Hazafias Népmozgalom (IKL) pedig a szavazatok 6,6%-ra esett vissza az 1939-es választásokon. A Magyarország-kép megváltozása mutatja a két ország különböző irányba való fejlődését is az 1930-as években.

Követi beszámolóiban még – a visszaemlékezéseiben a magyarokkal nagyon együttérző – Talas is bírálja a magyar viszonyokat. Beismeri például, hogy Bethlen gazdaságpolitikája nem más, mint az állami vagyon tékozlása; véleménye szerint csak *Károlyi Gyula* kormánya ért el – kemény kézzel végrehajtott takarékosági politikájával – javulást a gazdasági életben. Ennek ellenére ő is még mindig Bethlent tartotta a magyar kormánypárt központi alakjának, és elképzelhető volt számára, hogy Gömbös Bethlennek tartja a helyet, ahová az még visszatér. 1935-ben azonban már biztos volt Gömbös győzelmében, és Bethlen elszigetelődésében: „Gömbös nagy újításokba kezd, melyektől a konzervatív B. fél.”

A választási rendszerrel kapcsolatban Talas szókimondó volt, ebben a kérdésben az ellenzék politikusainak – Peyernek és *Eckhardt Tibornak* – véleményéhez csatlakozott: a választási eredmény már akkor ismeretes volt, amikor a kormánypárt jelöltlistáját nyilvánosságra hozták, a választási rendszer pedig szélesre tárta a kaput minden lehetséges csalás és erőszak előtt. Talas úgy vélte, hogy a választási rendszer mindezek nélkül is korlátok közé volt szorítva, hiszen a választás nem volt titkos, és a jelölteknek nyilvános ajánlásokra volt szükségük – Budapesten például 5000 darabra. Csodálkozott, hogy ilyen törvények mellett egyáltalán még szükség volt visszaélésekre. (13)

A követi beszámolóiban egyre nagyobb hangsúlyt kap a hatalmon lévők antidemokratikus konzervativizmusa, Gömbös népszerűsége és a másként gondolkozók elhallgattatására irányuló törekvése. A beszámolók szerint Gömbös a szavazati jog reformjától sem tartott, „mert jó szónok volt, nem kellett félnie, hogy elveszti népszerűségét”. Inkább „férfias és nagyképű fellépésével, mint intelligenciájának fölényével gyakorolt hatást az emberekre”. De a gyakorlatban mégsem sikerült nagy reformokat elindítania a mezőgazdasági élet és a szavazati jog területén, amit annak is köszönhetett, hogy fiatal karrieristákkal vették őt körül, akiktől nem tudott vagy nem akart megszabadulni. (14)

1936 októberében és 1937 novemberében a követhelyettesi tisztséget betöltő *J. Nyysönen* és *Tauno Sutinen* elérkeztek a nyílt szociális kritikáig is, melyben már nyoma sincs az 1920-as évek ideális képének – sem a hazafias gondolkodású konzervatív monarchistáknak, kiket Kun Béla terrorja örökre beoltott a forradalmiság ellen, és akik tudták, hogy feladatuk a szakavatott és művelt nemesek hűséges támogatása.

Nyysönen szerint Magyarországon hihetetlen szegénység uralkodott, a fizetések siralmasak voltak. A munkásosztály mind a városokban, mind a falvakban rossz körülmények között élt. A rossz viszonyok kialakulásával a zsidó kapitalistákat vádolták, de Nyysönen úgy vélte, hogy a magyarok még inkább hibásak voltak: nem tettek egyetlen komolyabb lépést sem a szegény réteg helyzetének javítására: „Így egyáltalán nem csoda, hogy a nép bolsevik agitátorokra hallgat.” Sutinen ennél is kritikusabb: a mezőgazdasági proletáriátus esetében a „legprimitívebb életfeltételek megteremtéséhez is hiányoznak a lehetősé-

gek, égbekiáltó igazságtalanság, ami velük történik”. A fennálló pártcsoporthoz tartozók felbomlanának, ha a nép életfeltételeit érintő szociális kérdéseket meg kellene oldaniuk. (15)

A választási reform sem keltett jó benyomást a finnekben. Az 1918-as monarchisták tekintélyelvű világában talán még elfogadható lett volna a reformot átszövő irányított és ellenőrzött demokrata szellem. Még az 1930-as évek végén is érthető volt a cél, és elméletben egyet is értettek vele: „A választási reform előterjesztésében vezérfonalként a nép azon elemeinek – politikailag – éretlenné nyilvánítása szerepel, melyek fogékonyak lehetnek forradalmi tanokra, legyenek akár jobb-, akár baloldaliak.” Azonban az általános és egyenlő szavazati joghoz és demokráciához szokott finn mentalitás a korlátozásokban csak furcsa visszalépést látott. A magyar szavazati jog még mindig nem volt sem általános, sem egységes, sőt ráadásul körülbelül egymillió – korábban szavazati joggal rendelkező – személytől vonták meg. A zárócommentár nem maradhat ironia nélkül: „Ízlés dolga, tarthatjuk-e a törvényjavaslatot a demokrácia felé vezető lépésnek. – Úgy tűnik, hogy – ahogyan a napjainkban ellenzékben lévő előző miniszterelnök, gróf Bethlen is mondta – Magyarországnak még tanulnia kell ahhoz, hogy megvalósítsa a demokráciát.” (16)

A nemzetiszocialista rémkép

Az autoritárius-konzervatív kormányzat alternatívája is aggasztó volt: nem lehetett figyelmen kívül hagyni a nemzetiszocialisták támogatottságának robbanásszerű növekedését 1938–1939-ben. Az ügyvivő úgy vélte, hogy a kormány a zsidótörvényt is csak a nácik csillapítására hozta, és a következőképpen nyugtatgatta a finneket: „Nem hallottam, hogy bárki is lehetségesnek tartaná, hogy a szóban forgó szigorú törvényt betű szerint be lehetne tartani.”

Ráadásul megkezdték, összeírni a zsidók 40–60%-ának – az iparból, illetve a bankokból származó – vagyonát is, és hozzátette, hogy csak fokozatosan és óvatosan kellene eltávolítani őket a gazdasági életből. Megjósolta, hogy a törvényt feltételező radikális intézkedésekből Magyarországon bel- és külpolitikai nehézségek származnak majd – de a kérdés erkölcsi oldalára már egyáltalán nem tért ki.

1939 februárjában a magyar kormány már olyan rögtönítélő bíróságokat állított fel, melyek egyetlen lehetséges ítélete a halálbüntetés volt. A háttérben nemzetiszocialista bujtogatás és a különböző terrorcselekmények álltak. Talas így számol be találkozásáról a külügyminiszterrel: „... megkérdeztem, mi az oka a rögtönítélő bíróságok felállításának, melyek könnyen azt a benyomást keltik, hogy az ország valósággal a forradalom küszöbén áll. A miniszter azt a magyarázatot adta kérdésemre, hogy bizonyos körök nem értenek egyet a kormány zsidókat érintő törvényjavaslataival – túlságosan enyhének tartják azokat – ezért a nyugodt körülmények közötti törvényhozás akadályozására nyugtalanságot próbálnak kelteni az országban. Ezen körök megfékezése hagyományos büntetésekkel lehetetlen, mert azt hiszik, hogy a rájuk mért börtönbüntetéseket az állami erőviszonyok megváltozásakor hatályon kívül helyezik. Viszont ha tudatában vannak, hogy halálos ítélet vár rájuk – amit azonnal végre is hajtanak –, véget ér a bátorságuk. Hogy a miniszter elképzelése beigazolódik-e, az már kérdés. Külsőleg jelenleg nyugodt az ország. A napilapok sem merik felszínre hozni az elégedetlenséget, de ettől még az nem tűnt el nyomtalanul az országból. Budapesten – a kormány legközelebbi támogatóit leszámítva – nem nagyon találkozhatunk a jelenlegi kormánnyal elégedett állampolgárokkal.” (17)

Talas ugyanebben a beszámolóban – addig elképzelhetetlen módon – azt fontolgatta, hogy megszerzi-e a kormány a választásokon azt a többséget, melyre politikája azután támaszkodhatna.

Bár a kormány a megszokott módon elérte a többséget a választásokon, de a nemzetiszocialisták sikere a vártnál is jelentősebb volt. A követség becslése szerint a nemzetiszocializmus támogatása még szélesebb volt, mint azt a 25%-os szavazati arány mutatja: ugyanis a nemzetiszocializmust ideológiként széles körökben elfogadták, és a kormány-

pártban is nagy számban foglaltak helyet a nyilasok hívei. Különösen a katonatisztek, közülük is leginkább a fiatalok hajlottak a nemzetiszocializmus felé, illetve a szavazati jog nélkül maradtak közül sokan a nemzetiszocialistákra szavaztak volna. Kun Béla proletárdiktatúrája óta nem létezett kommunizmus, sem említésre méltó szervezett munkásság, így az elégedetlen elemek természetszerűleg a nemzetiszocializmus felé fordultak. A legnagyobb akadályt a nemzetiszocialisták elé – paradox módon – Németország gördítette; Németország nyomása és a magyarok Németországgal szembeni félelme – derül ki az 1939-es évek végéről származó beszámolóiból. Ennek ellenére a nemzeti szocialisták hatalomra jutásához szükséges feltételek megvannak – hangzott a követi vélemény. (18)

A magyar külpolitika is kétségeket keltett a finnekben, bár igyekeztek azt megérteni. Az aggasztóan szoros, Németországhoz és Olaszországhoz fűződő kapcsolatokat általában azal kommentálták, hogy Magyarországnak gyakorlatilag nem volt más választása. Mégis már 1936 októberében megállapították, hogy Magyarország már olyan mértékben elkötelezte magát Olaszországnak, hogy lehetősége sem volt önálló külpolitika folytatására. (19)

Másrészt rövidesen – legkésőbb 1939 telén – a magyarok álláspontja is megváltozott; Sutinen szerint: „A magyarok Németországgal szemben táplált ellenszenvé valószínűleg a Magyarország érdekeit figyelmen kívül hagyó nemzeti kisebbségi érzésből származik.”

A németbarát-érzésű félélemmé változott, félélemmé attól, hogy a jövőben Németország Magyarországot is bekebelezi. (20)

A diplomata-beszámoló szerint a nemzetiszocialistákat azzal vádolták, hogy megfeledeztek a nemzeti alapokról, elfogadták a németek támogatását és szolgálai másolták a német mintát. A kormány politikáját a finnek más fényben nézték: „A magyar kormánypárt természetesen kénytelen közreműködni a Berlinből vezényelt koncertben, de csak a kísérő szerepét töltötte be. Itt tisztán érezhető, hogy a magyarok tudatában voltak: Berlin barátsága kényszerbarátság, melyet gazdasági és egyéb okok miatt fenn kell tartani.” (21)

Finnország igyekezett hangsúlyozni skandináv irányultságát és távolságtartását Németországtól, így egy ilyen nyilatkozat vitathatatlanul elismerés volt Magyarországnak.

Magyarország a kultúra előbástyája

Tehát a finnek Magyarország-képébe az 1930-as évek végén negatív elemek és rémképek is kerültek. Ezek a vonások azonban nem árnyékkolták be a magyarokról alkotott képet: a közvéleményben kedvező kép élt a rokon népről, mellyel a trianoni békeszerződés igazságtalanul elbánt, és amelyet mártírrá tett. Továbbá Magyarország nem volt olyan kérdés a finnek számára, mely okot adott volna a folyamatos számadásra és átértékelésre: mégiscsak messze volt, eltérő viszonyok között, nem ártott, bár nem is használt Finnországnak, és kívülről nézve nem történt az országban semmi olyan drámai dolog, amely okot adott volna a magyar államrendszer vonásainak, problémáinak, érdekeinek boncolgatásához.

Ezenkívül a finnek Magyarország-képe mégis mindig kedvező volt a többi kelet-közép-európai állammal összehasonlítva, melyek minden tekintetben idegenebbnek és furcsábbnak tűntek. Ezekben az országokban – szinte kivétel nélkül – sokkal kaotikusabb és „műveletlenebb” viszonyok uralkodtak mint Magyarországon. A finnek kiindulópontja az volt, hogy Magyarország – hibáival és hiányosságaival együtt – régi és tekintélyes kultúrállam, míg a balkáni államok és Lengyelország szláv karrieristák. Az utóbbiak kiszámíthatatlan, ingtag, korrumpált, alacsony műveltségi színvonalú országok, melyekben virágzik az erőszak, mintha Latin-Amerika egy kis darabja lenne Európában. Még a demokratikus és egyenletesen fejlődő Csehszlovákia sem volt nagyon népszerű a finnek körében: a versailles-i békeszerződés erőltetett létrehozott teremtményének, az országban található német kisebbség elnyomójának tartották. Hasonlóképpen Ausztriát is ter-

mészetellenes államnak tekintették, melynek Németországhoz kellett volna tartoznia, s amely maga sem akart független maradni.

Szemléletes többek között Idman 1922 augusztusi beszámolójának egyik megjegyzése: „A kisantant megkapta a jutalmat a nagyantantnak tett szolgálataiért. Magyarország fizethette a számlát.” Ebből egyértelműen kiderül, mivel szimpatizál Idman. (22)

Csak az 1930-as években javult érezhetően a Csehszlovákiáról alkotott kép, amikor a környező államok egyértelműen diktatúrába sodródtak. Ezenkívül a csehek már korábban is elismerést ébresztettek a finneknél, hiszen jobban szervezték ügyeiket és több mindent elértek, mint a balkáni államok és Lengyelország. (23) Talas a bolgárokat is a „Balkánra nem jellemzően” dicséretekkel illeti, megbízhatónak, szavahihetőnek írja le őket, kulturális életük is magas színvonalú. A horvátokról is hasonlóan jó képet ad, viszont Belgrádban a kultúra silány, és a „revük helyett százkilós has-táncosnők léptek fel kis, primitív kávéházakban”. (24) Egy jobboldali bankár is sokatmondóan számol be közép-kelet-európai útjáról: Budapest után csak Görögországban érezte úgy, hogy Európában van. (25)

Finnország és Magyarország olyan politikai tényezők voltak egymás számára, hogy egyik félnek sem származott a másiktól semmilyen politikai előnye, de problémát sem jelenthettek egymásnak, hanem biztonságosan távol voltak a rokonsági eszmétől átítatott baráti kapcsolatok létrejöttéhez. Hasonló rokonszenv jellemezte a két ország jobboldalát, függetlenül attól, hogy a finn jobboldal tradíciója és fejlődése a skandináv-parlamentáris, a magyaré pedig a kelet-közép-európai autoritárius irányzatban gyökerezett. Eltérő volt az országok konzervativizmusának hagyománya, mentalitás és körülményei is – ahogyan különbözőek voltak a kihívások, melyeket le kellett győzni és az eszközök is, melyek segítségével ezeket megoldották.

Azonban sok közös vonás is akadt: mindkét ország megtapasztalta a kommunizmus elleni küzdelmet; kultúrateremtő, államot és társadalmi rendszert fenntartó hazafias erőnek tekintette magát; harcolt az újradiális jobboldal, illetve a fasiszta és nemzetiszocialista jellegű totalitárius tömegmozgalmak ellen.

Ahogy 1926-os látogatása alkalmával Paavo Virkkunen – a magyar országgyűlési képviselőkhöz intézett – beszédében megfogalmazta: „Magyarország és Finnország fejlődése a parlamentáris élet területén is önálló utakat járt. Sok történelmi és egyéb tényező együttes eredménye, hogy útjaink esetleg eltérő irányba is futhatnak. De ha így van, annál hasznosabb megismerni a másikat azon a kellemes módon, ahogy a két ország képviselői közti barátkozás erre lehetőséget kínál.” (26)

A finnek kiindulópontja az volt, hogy Magyarország – hibáival és hiányosságaival együtt – régi és tekintélyes kultúrállam, míg a balkáni államok és Lengyelország szláv karrieristák. Az utóbbiak kiszámíthatatlan, ingtag, korrumpált, alacsony műveltségi színvonalú országok, melyekben virágzik az erőszak, mintha Latin-Amerika egy kis darabja lenne Európában. Még a demokratikus és egyenletesen fejlődő Csehszlovákia sem volt nagyon népszerű a finnek körében: a versailles-i békeszerződés erőltetetten létrehozott teremtményének, az országban található német kisebbség elnyomójának tartották. Hasonlóképpen Ausztriát is természetellenes államnak tekintették, melynek Németországhoz kellett volna tartoznia, s amely maga sem akart független maradni.

Talán csatlakozhatunk Linkomies véleményéhez is: végeredményben 1944-ben más országok döntései és az általuk megszabott körülmények határozták meg a két állam sorsát; azelőtt mindkettőnek volt lehetősége választani és saját döntéseket hozni.

Mátyás Emese–Petteri Laikonen fordítása

Jegyzet

- (1) VARES, VESA: *Finnország közömbösen fogadta „Köztes Európa” egykori felszabadulását.* Turun Sanomat, 1990. 7. 11.
- (2) Lásd pl. Helsingin Sanomat, 1907. 3. 16.
- (3) WUORIMAA, AARNE: i. m., 1947, uo., 17. old.
- (4) WUORIMAA, AARNE: i. m., 27–32. old.
- (5) WUORIMAA, AARNE: uo., i. m., 31. old.; TALAS, ONNI: *Muistelmia. Itsenäisyssenaattorina ja lähettiläänä kymmenessä maassa.* (Visszaemlékezések. A függetlenséget kihirdető szenátus tagjaként és követként tíz országban.) Porvoo 1960, 194. és 195. old.
- (6) LINKOMIES, EDWIN: *Vaikea aika. Suomen pääministerinä sotavuosina 1943–1944.* (Nehéz idők. Finnország miniszterelnöke az 1943–1944-es háborús években.) Keuruu 1980, 122–125., 130., 133. és 134. old.
- (7) VIRKKUNEN, PAAVO: *Itsenäisen Suomen alkuvuosikymmeniltä. Eläytyä ja ajateltua.* (A független Finnország első évtizedeiből. Életünk és gondolataink.) Helsinki 1954, 123–125. old.
- (8) Uo., 126. és 127. old.
- (9) K. G. Idman K. J. Stålbergnek 1922. 7. 13-án. – Stålbergin kok., ' Stålberg gyűjt.', VA [Állami levéltár] Y 3884–85.
- (10) Idman beszámoló a finn külügyminisztériumnak: 1922. 8. 8. és 1924. 4. 28., UM [Külügyminisztérium levéltára] 5 C 27.
- (11) Idman beszámoló a finn külügyminisztériumnak: 1924. 4. 28., UM 5 C 27.
- (12) E. N. Setälän beszámolója a finn külügyminisztériumnak: 1930. 3. 24., UM 5 C 27.
- (13) Talas beszámoló a finn külügyminisztériumnak: 1932. 10. 7., 1935. 3. 13., 1935. 4. 23., UM 5 C 27.
- (14) J. Nyssönen beszámoló a finn külügyminisztériumnak: 1935. 2. 16., 1936. 7. 24. Talas beszámoló a finn külügyminisztériumnak: 1936. 10. 14. és 10. 24., UM 5 C 27.
- (15) J. Nyssönen beszámoló a finn külügyminisztériumnak: 1936. 10. 29. i. h. Tauno Sutinen beszámolója a finn külügyminisztériumnak: 1937. 11. 20., UM 5 C 27.
- (16) Sutinen beszámolója a finn külügyminisztériumnak: 1938. 1. 7., UM 5 C 27.
- (17) Talas beszámolója: 1939. 2. 12., UM 5 C 27.
- (18) Sutinen beszámolója a finn külügyminisztériumnak: 1938. 1. 10.; 1938. 12. 28; 1938. 12. 29. Talas beszámoló a finn külügyminisztériumnak: 1938. 10. 7; 1939. 2. 12.; 1939. 5. 9. A. E beszámoló a finn külügyminisztériumnak: 1939. 5. 24.; 1939. 5. 26.; 1939. 7. 29., UM 5 C 27.
- (19) Talas beszámolója a finn külügyminisztériumnak: 1936. 10. 14.; 1938. 10. 7.; 1938. 11. 5., UM 5 C 27.
- (20) Sutinen beszámolója a finn külügyminisztériumnak: 1939. 1. 9., i. h. Talas beszámolója a finn külügyminisztériumnak: 1939. 3. 20., UM 5 C 27.
- (21) Martola beszámolója a finn külügyminisztériumnak: 1939. 7. 29., UM 5 C 27.
- (22) Idman beszámolója a finn külügyminisztériumnak: 1922. 8. 8., UM 5 C 27.
- (23) Mauri Honkajuuri levele J. K. Paasikivinek: 1921. 4. 2. – Paasikivi-gyűjtemény, VA Y 4398.
- (24) Talas beszámolója a finn külügyminisztériumnak, i. h. 267,268, 274, 275.
- (25) Mauri Honkajuuri levele J. K. Paasikivinek: 1921. 4. 2. – Paasikivi-gyűjtemény, VA Y 4398.
- (26) VIRKKUNEN, PAAVO: i. m., 125. old.